

T. LUCRETIUS CARUS

O P Ř Í R O D Ě

(DE RERUM NATURA)

Z LATINY PŘELOŽIL

JOSEF KOLÁŘ

1 9 4 8

VYDAL JAN LAICHTER V PRAZE

Stejný obdiv zaznívá i z chvály Athén, jež první daly lidem obilí, moudré zákony a řád, ale jejichž největším darem světu je, že lidstvu daly Epikura, jenž

*... nám očistil srdce svým slovem mluvícím pravdu,
vášním stanovil mez a přítrž udělal strachu;
co je to nejvyšší dobro, nám vyložil, za kterým jdeme
všichni, a ukázal cestu, jak úzkou pěšinou k němu
můžeme dospět snadno, když přímým dáme se směrem;
řekl, co tu a tam zla jest v lidských ukryto věcech,
které v obměnách různých tu vzniká a obléhá kolem
náhodou hned, hned mocí, jak příroda sama to zchystá,
rovněž ze kterých bran je třeba mu výpadem čelit;
dokázal tak, že lidstvo se zmítá většinou marně
v žalném příboji vln, jež starosti působí v hrudi. (VI 24)*

Z tohoto obdivu k velkému učiteli a z apoštolského přímo zanícení pro jeho učení, které v očích básnickových znamenalo spásu a záchranu světa, rostlo Lucretiovo dílo. Je úměrné veliké lásce, s kterou pracoval básník o svých verších, takže právem je nazval Jan Fišer „velkou písní hmoty“ (Literární noviny Elku roč. XIV, čís. 1, str. 9).

PŘEKLAD

Za základ k tomuto překladu byl položen latinský text básně Lucretiovy v recenzi H. Dielse (1923).

Ve Vysokém Mýtě na jaře 1941.

J. K.

Hymnus na Venuši.

- 1 Římského národa matko, ty rozkoši bohů i lidí,
Venuše, dárkyně žití — ty pod klenbou hvězdného nebe
na moře vhodné k plavbě a v štědré úrodou kraje
častý přicházíš host, neb tebou všechno, co žije,
5 dochází početi svého a patří zrozeno k slunci.
Před tebou, bohyně, větry a mraky mizejí s nebe,
pod nohy tvořivá země ti půvab květů svých klade,
vlídnými úsměvy svými tě mořské vítají vlny,
v záplavě zlatého světla se skvěje zklidněné nebe.
10 Neboť jakmile den se ukáže v pohodě jarní,
svobodně vlahý větřík, pln síly plodivé, dýchne,
ve vzduchu ptáci zvěstují hned tvůj, bohyně, příchod,
majíce zmámena zcela svá srdce tvou kouzelnou silou.
Také dobytče vzdorné si skotačí v rozkošných nivách,
15 prudký přeplouvá proud. Tak jato tvým půvabem všechno
za tebou dychtivě jde, kam ty si je zavéstí žádáš.
Po mořích všude a horách a v řekách tekoucích prudce,
v listnatých domovech ptactva a v polích zeleně plných
pronikáš všechna srdce a bouříš je lichotnou láskou;
20 proto se za rodem rod tak dychtivě po věky množí.
Poněvadž celým světem ty jediná přemocně vládneš,
poněvadž bez tebe nic se nerodí do krajů světa
ani v nich nenajde vznik, v čem půvab je ukryt a rozkoš,

25 proto toužím pomoc tvou mít, když píše své verše,
kterými podstatu světa se snažím úsilně vypsát
pro syna Memmiova, jenž, jak sis, bohyně, přála,
zahrnut pro život vším, má v každé vynikat době.
Proto, bohyně, dej mým slovům trvalý půvab!
Dej, ať válek divoký jek se prozatím ztiší,
30 po mořích, po zemích všech ať doba se rozhostí klidu!
Neboť mírem můžeš ty jediná pomoci lidstvu,
poněvadž bojovný Mars má v rukou osudy války,
který do tvého klínu se vrhá znova a znova,
udolán mučivou láskou, jež stále srdce mu drásá;
35 jak se tak na tebe dívá, šíj mocnou položiv na klín,
oko, zvášnělé láskou, se pohledem na tebe pase,
těžkým dechem, jak naznaku leží, visí ti na rtech.
Když tak, bohyně, v klidu si hoví na svatém těle,
jak jej v objetí držíš, svých lichotek něhou jej z úst svých
40 zahrnuj stále a pros, aby klidné doby dal Římu.
V bouřlivé pro vlast době ni já se nemohu dílu
s klidnou věnovat myslí ni Memmiův potomek slavný
nesmí v takových chvílích se vzdalovat společné práce.¹

Obsah básně.

50 Nuže tedy, můj Gaie, již sluchu mi dopřej a mysl,
různých starostí prost, teď k pravému poznání obrať,
ne abys pohrdl dílem, jež tvořil jsem s poctivou pílí,
ne abys stranou je odložil dřív, než dobře je poznáš!
O nebi, o jeho řádu ti vykládat začnu a o tom,
55 jaká je podstata bohů, a odhalím praprvky jsoucna,
z kterých příroda rodí a množí všechno a živí,
nebo v něž příroda táž, co zahyne, rozkládá znova.
Ty my pralátkou zveme a životodárnými prvky
v podání učení svého a také semeny věcí,
60 nebo když mluvíme o nich, je jmenujem prvními prvky,

¹ I 44—49 = II 646—651.

LAICHTEROVA FILOSOFICKÁ KNIHOVNA

ŘÍDÍ J. B. KOZÁK

L U C R E T I U S

L F K

S V A Z E K 3 4.

poněvadž všechno, co jest, z nich prvních na světě vzniká.

Chvála Epikura.

Před zraky lidský život dřív ležel hanebně v prachu,
náboženství svou silou jej na zemi tlačilo těžce,
vyklánějíc svou hlavu sem dolů s nebeských krajů
65 a svým pohledem zlým všem lidem smrtelným hrozc.
Nejprve on, řecký člověk, se odvážil zdvihnouti vzdorně
vzhůru smrtelné zraky a první se postavit vzdorně.
Stará o bozích báje ni blesky ni bouřící nebe
nedovedly ho zkrušit, ba naopak tím ještě více
70 dráždily bystrého ducha, že první rozrazil toužil
pevné závory bran, jež skrývaly tajemství světa.
Lidský bujarý duch byl vítězem tedy a směle
pronikl daleko vpřed až za světa ohnivé hradby.
Celý nezměrný prostor svou myslí prošel a duchem;
75 odtud nám přináší vítěz, co může, co nemůže vzniknout,
jakým způsobem čemu jsou hranice možnosti jeho
vytčeny přesně a mezník, jenž stojí zasazen v hloubce.
Proto zas náboženství teď oplátkou na zemi leží
nohama šlapáno v prach, — nás zdvíhá vítězství k nebi.

Náboženství je často příčinou zla.

80 Přitom bojím se jenom, bys neměl mínění mylně,
že snad učení mé tě k bezbožným zásadám vede,
že jdeš zločinnou cestou; ba naopak častěji ono
náboženství je matkou všech zločinných, bezbožných činů.
Hleď, jak vůdcové řečtí, ač vybraní, mužů všech výkvět,
85 v Aulidě Triviin oltář přec hanebně střísnili krví
panenské Ifianassy, jež byla královskou dcerou!
Když jí panenský vlas byl sepjat ozdobnou stužkou,
která obojí stranou jí splývala po tvářích dolů,
jakmile uzřela otce, jak smuten se k oltáři blíží,
90 z ohledu na něho kněží jak v šatech skrývají nože,
v pláč že propuká lid, jak k ní svým pohledem zbloudí,
kolena pod ní klesla a k zemi se oněmlá strachem

zhroutila. V těžké chvíli jí pranic nebylo platno,
nebohé, jménem „otče“ že první volala krále.
95 Mužů ruce ji zdvihly a chvějící k oltáři vedly,
ne aby v průvodu slavném, až skončí se slavnostní obřad,
za zvuků svatebních písní se nevěsta vrátila domů,
nýbrž aby jak oběť, když k vdavkám byla tu doba,
bez hříchu hříšně padla, jsou zabita z rozkazu otce,
100 jen aby vyplulo loďstvo a mělo příznivou plavbu.
Natolik náboženství k zlým činům dovedlo radit.

Výstraha před kněžímí.

Přijde snad jednou doba, kdy chtít budeš učení moje
zavrhnout, kněží slovy jsa zkrušen, plnými hrůzy.
Neboť kolik jen mohou si různých pohádek smyslit,
105 které by dovedly zvrátit tvé životní zásady všechny,
to pak, co štěstím zveš, vše nadobro rozmetat strachem!
Právem, neb kdyby lidé svým duchem viděti mohli
bezpečný konec bídy, tu vždy by se dovedli nějak
pověřám všem a hrozbám těch kněží statečně opřít.
110 Nyní však není cesty ni možnosti tomu se vzpírat,
poněvadž věčných trestů je nutné v smrti se báti.

O duši.

Neboť tápeme v tmách, hned jaká je podstata duše,
zdali se zrodila s tělem či naopak do těla vchází
zvenčí při našem zrodu, zda při smrti s námi zas hyne,
115 či jde v temnoty Orku a v prostorné pozemské sluje,
či snad po vůli boží zas vchází do jiných tvorů,
jak náš básník Ennius pěl, jenž z Římanů první
z krásného pohoří Mus si odnesl trvalý věnec,
aby tak v italských krajích svou slávou básnickou slynul.
120 Ve svých věčných verších nám Ennius vykládá sice,
že jsou prostory dole, kde bludný Acheron teče — :
tam však nepřijdou nikdy ni skutečná těla ni duše,
nýbrž jen obraz jejich a blede jakési stíny;
odtud Homérův stín, jenž uměním věčně je mladý,

J O S E F K O L Á Ř

*18. XII. 1884 — †22. III. 1942

125 prý se mu zjevil v spánku a hořké proléval slzy;
potom prý vykládat začal mu veršem podstatu světa.

Obsah dalších knih.

Jako je potřebí poznat, co děje se nad námi v nebi,
pohyb slunce a luny a jaká jejich je dráha
rovněž i jaká síla vše na zemi tvoří a řídí,
130 tak také bystrou myslí je především prohlédnout třeba,
odkud je naše duše a jaká je podstata ducha,
co nás vystraší v mysli, když v bdění maně nás potká,
nebo když nemoc stihne neb když jsme v hlubokém spánku,
takže se zdá, že zříme a slyšíme jakoby živé
135 ty, jejichž kosti už zem v svém náručí po smrti chová.

Těžký úkol básníkův.

Není mi nikterak tajno, že temné učení Řeků
vyložit latinským veršem, a jasně, je nesmírně těžké,
zvláště když novým slovem je věc mnohou vyjádřit nutno,
jednak pro chudost řeči a jednak pro novost látky.
140 Ale tvůj skvělý duch a radost, ve kterou doufám,
z sladkého přátelství tvého mne námahu, třeba je velká,
snášeti radí a pudí, bych jasné večery probděl,
hledaje, jakým slovem a jakým veršem bych mohl
ve tvé chápavé mysli přec jasné zažehnout světlo,
145 jímž by sis osvětlil věc, jež teď jest před tebou skryta.

Nic nevzniká z ničeho.

Takové temnoty všechny a strach, jenž v duši je ukryt,
ne snad paprsky slunce ni denní zářivé střely,
nýbrž poznání jsoucna a bádání rozptýlit musí:
Při něm počátkem díla nám bude základní věta,
150 z ničeho nikdy nic že nevzniká řízením božím.
Proto smrtelné tvory tak jímá posvátná hrůza,
poněvadž zří, že mnohé se na zemi, na nebi děje,
příčinu tohoto dění však nijak nemohou spatřit,
takže si myslí, že všechno se božským pokynem děje.
156 Jakmile shledáme tedy, že nikdy se nemůže rodit

z ničeho nic, pak jistě už správněji poznáme také,
158 jednak i odkud každá věc se zroditi může,
155 jednak i jak se to děje, a beze vsí pomoci boží.
159 Kdyby byl možný z ničeho vznik, pak z všeho by mohlo
160 všechno se rodit a nic by nemělo semene třeba.
Z moře mohl by člověk se vynořit, ze země zase
šupinatý rod ryb a z nebe se vyrojiti ptactvo;
stáda bravu a skot, rod divokých šelem by plnil,
aniž by vznik byl znám, buď pouště neb úrodné kraje.
165 Nedávaly by stromy i stejné ovoce stále,
nýbrž po každé jiné, a všechno by rodily všechny.
Kdyby však nemělo vše svých vlastních plodivých prvků,
jak jen mohla by nějaká věc mít určitou matku?
Ale poněvadž všechno se z jistého semene tvoří,
170 proto se rodí jen tam a přichází do krajů světla,
kde má pro sebe látku a kde jsou praprvky její.
Proto je nemožno též, aby všechno se rodilo z všeho,
poněvadž v každé věci je zvláštní ztajena schopnost.
Mimo to pročpak zříme, že s jarem rozkvétá růže,
175 obilí dozrává v létě, že dává podzimem hrozny,
ne-li proto, že v pravý čas vždy semena věci
shluknou se spolu a vzchází, co z nich se k životu rodí,
pokud pohoda přeje a svěží, bujará země
bezpečně výhonky útlé ven vyvádí v prostory světla?
180 Kdyby vše z ničeho bylo, pak v kterékoli by době
náhle vyrůstí mohly a v nevhodném období ročním.
Neboť by nebylo prvků, jimž v spojení, plodícím život,
mohl by brániti někdy snad roční nějaký nečas.
Ani by nebylo třeba, by pomáhala snad doba
185 něčemu v jeho vzrůstu, když z ničeho mohlo by růsti.
Z malých nemluvnat rázem by ihned jinoši byli,
z půdy by skočilo stromoví vráz, hned dospělé kmeny.
Z toho, jak zřejmo je, nic se neděje nikde, neb všechno
vyrůstá zvolna, jak nutno, a z jistého semene vždycky;

190 rostouc uchová vždy svůj rod, že poznati můžeš:
Všechno má vlastní látku, z té žije a roste a sílí.
Mimo to, jakmile v roce si občas nesprchne řádně,
bez deště nemůže zem své vábné odnože vyhnat,
nemůže také tvorstvo, své potravy zbaveno zcela,
195 rod svůj množiti dál a vlastní zachovat život.
Proto si myslit můžeš, že spíše je ve mnohých věcech
společných prvků mnoho, tak jako je ve slovech hlásek,
než aby mohla tu nějaká věc být bez prvků vůbec.
Proč také příroda lidem tak velikých nedala postav,
200 aby kročejem nohou se mohli přebrodit mořem
anebo velké hory jen holýma rukama thát,
mnohé dlouhé věky tu prožít na světě šťastně,
ne-li proto, že věcem je ke zrodu neměnně dána
určitá látka a z ní, co může se roditi, vzniká?
205 Příznáš tedy, že nic se z ničeho nerodí nikdy,
neboť semene věcem je k jejich zrození třeba,
z něhož by vypučet mohly a rozrůst se v lahodném vzduchu.
Konečně, poněvadž kraj, jež lidská vzdělává ruka,
vyniká nad pusté kraje a lepší úrodu skýtá,
210 patrně také v zemi jsou ukryty praprvky věci,
které budíme k vzrůstu, když rádem úrodné hroudy
v brázdách obracíme a vzděláváme tak půdu.
Kdyby jich nebylo vůbec, pak zbytečná byla by práce;
viděl bys, o sobě samo jak všechno stává se lepším.

Nic nepřichází univeč.

215 K tomu se druží ještě, že příroda rozkládá všechno
v původní prvky znova a neničí úplně věci. *zachování hroudy*
Neb kdyby smrtelné bylo tu něco ve všech svých částech,
rázem by hynulo všechno a mžikem zmizelo s očí:
síly by nebylo třeba, jež mohla by připravit rozchod
220 všech jeho částí spolu a uvolnit spojení jejich.
Nyní, poněvadž vše jest z věčných složeno prvků,
příroda nepřipouští, jak vidno je, ničeho zkázu,

dokud nepřijde síla, jež úderem rozbíjí věci
anebo prostorem prázdnotou v ně vniká a působí rozklad.
225 Mimo to, jestliže čas, jenž schvacuje vše, co je staré,
stráví původní látku a všechnu v základech zhubí,
odkud veškero tvorstvo sem na svět přivádí v život
Venuše, za rodem rod, neb odkud tvořivá země
každý z těch druhů živí a množí, skýtajíc stravu?
230 Odkud prameny vlastní a cizí zdaleka řeky
plní v nadbytku moře? Čím živí své hvězdy?
Věk, který nemá konce, a dříve prožitá doba
musí strávit všechno, co má jen smrtelné tělo.
Jestliže byly tu věci v té době a v prožitém věku,
235 v kterých tento náš svět, zas svěží, znova byl stvořen,
musí něco mít v sobě, co určitě smrtelné není,
tudíž nemůže nic se vniveč navrátit nikdy.
Slovem, každou věc táž síla a příčina vůbec
zničit mohla by zplna, jen kdyby ji pralátka věčná
240 nepoutala tak pevně, ať více či méně s ní spjata.
Neboť už pouhý dotyk by stačil zajisté k smrti
tam, kde by nebylo prvků, jež na věky zůstanou živý,
jejichž spojení dříve by síla ta musila zničit.
Nyní však, poněvadž všude je vzájemné spojení prvků
245 naprosto od sebe různé a pralátka zůstává věčná,
beze škod věci trvají dál, až síla se najde,
průbojná dost, že stačí, by roztrhla tkanivo jejich.
Vniveč se tudíž nevrací nic, však zato se všechno,
jestliže k rozkladu dojde, vždy mění v původní prvky.
250 Konečně hynou deště, když rodný jich otec
střemhlav dolů je srazí až do klína matěře země;
z nich však rodí se skvělá žeň, z nich větvoví stromů
šatí se zelení, roste a klesá pod tíží plodů.
Odtud výživu lidský má rod a zvířata všechna;
255 odtud v rozkošných městech, jak zříme, to mládeží kvete,
v listnatých hájích všude si švitoří drobota pačít,

odtud i dobytek tučný si znaven v trávníku bujném
klade na zemi těla a mléčná bělostná vláha
kane mu z nalitých vemen; z nich hravé telátko pije,
260 které skotačí v trávě, ač stojí na nohou sotva,
jakoby opilé mlékem, jež stouplo mu do mladé hlavy.
Co tedy zdánlivě hyne, to nazmar nepřijde zcela,
neboť příroda věci vždy jednu ze druhé tvoří,
nové dovolí vzniknout, když jiná zahyne dříve.

Prvky jsou neviditelné.

265 Nyní, ježto jsem vyložil už, že z ničeho nikdy
nemůže zrodit se nic ani zrozené přijíti vniveč,
abys nezačal snad v má slova ztráceti víru,
protože praprvky jsoucna svým zrakem nemůžem' spatřit:
poslyš o jiných věcech, jež jsou tady na světě jistě,
270 kterých nelze však vidět, jak musíš po pravdě doznat.
Především síla větru! Jak divoce bičuje moře,
obrovské potápí lodi a rozhání od sebe mraky.
Někdy v divokém víru se krajem rozběhne prudce,
sráží mohutné stromy a do horských vrcholů bije
275 vichrem, jenž drtí lesy; tak běsní a s jekotem prudkým,
jestliže náhle se zdvihne, a s hrozivým hukotem bouří.
Jsou tedy větry těla, ač neviditelná zraku,
která prosmýčí moře a země a na nebi mraky,
všechno strhují s sebou a ničí ve víru náhle.
280 Kupředu proudí stejně a šíří dokola zkázu,
tak jako v řekách voda, přece ve své podstatě jemná,
plným se korytem žene, když po prudkých lijavcích náhle
řítí se do ní s vysokých hor vod veliký příval,
který rve polomy z lesů a celé dokonce stromy.
285 Ba ani pevné mosty tu spoustu proudící vody
nemohou snést, když přijde. Tak mocnými silami řeka
vráží v kamenné hráze, když velké ji rozvodní deště,
s hukotem velkým je boří a obrovské balvany valí
ve svých vlnách a ničí, co příboji staví se v cestu.

290 Tak tedy musí dout a kupředu hnát se i větry,
které, jako ten říční proud, ať kamkoli vpadnou,
tisknou, co před nimi jest, a srážejí úderem častým,
někdy se ve víru stočí a uchvátí věci a prudce
v divoce vířící smrští je nesou do dálky s sebou.
295 Proto dojistá větry jsou neviditelná těla,
ježto, jak vidíme hned, i vlastnostmi svými i činy
soupeří s říčními toky, jichž hmotnost zřejmě je vidět.
Dále i různý cítíme pach, jenž vane k nám z věci,
že se však blíží k chřípím, to zrakem nezřídíme nikdy.
300 Nelze viděti horka, je ovšem nemožno také
zachytit očima chladno a nevidáme ni zvuků.
Přece však musí to vše být ve své podstatě těla,
poněvadž působit mohou svým dotykem na naše smysly.
Neboť mohou jen těla být navzájem dotyku schopna.
305 Jestliže na břehu rozvěšís šat, kde vlny se třístí,
vlhne a na žhavém slunci zas úplně vysychá brzy;
ani však viděti nelze, jak na něm usedla vlhkost,
ani jak s něho zas zmizela pryč, jsouc zdolána žárem.
V malé částechky tedy se kolem rozpráší vláha,
310 kterých nemůže viděti zrak, ať cokoliv dělá.
Rovněž za mnoho let, jak plynou, se tenčí i prsten,
když jej na prstě nosíš, a v kamení vyhloubí důlek
s okapu padajíc voda, i zahnuté u pluhu rádlu,
ačkoli železné jest, přec znenáhla ubývá v prsti.
315 Zřídíme, že také dláždění cest, ač tvrdý je kámen,
trpí pod nohou lidí; i kovové podoby bohů
u bran důkazem jsou, že pravice jejich se tenčí
častým dotykem těch, kdo s pozdravem přišli, a chodců.
Z toho, že odřeny jsou, my víme, že věci se menší.
320 Ale co v které chvíli z nich ubude částechek hmoty,
příroda závistivá nám brání spatřiti jasně.
Konečně také i to, co doba a příroda věcem
znenáhla přidává vždy, když pozvolna nutí je růsti,

vůbec nespátříš okem, i kdybys je sebe víc napjal,
ani co později z nich se stáším a nemocí trátí.
325 Rovněž nemůžeš zříditi, co v které ztrácejí době
skály, jež nad mořem visí, v nichž slané hlodají vody.
Z těl, jichž viděti nelze, své dílo příroda tvoří.
O prázdnu.
Přece však není všechno jen z pouhých částechek hmoty
v pevný stmeleno celek; je ve věcech totiž i prázdno.
330 Vědět dobře tu věc ti v mnohém s prospěchem bude,
nedá ti v pochybách bloudit a stále zkoumati pracně,
jaký je svět v svém celku, a našim nevěřit slovům.
Prostor, v němž není nic, jehož nahmatat nelze, je prázdno.
335 Kdyby nebylo vůbec, pak nikdy by nemohly věci
nijak se dostat v pohyb. Neb schopnost, jež hmotě je vlastní:
„v pohybu bránit a brzdit“, by ve všem byla a vždycky.
Tak by se nemohlo nic dál kupředu dostat s místa,
poněvadž žádná z věcí by nechtěla povolit první.
340 Nyní však před sebou zřídíme, jak mnohé různými směry
v čilém pohybu jsou, ať na zemi anebo v moři,
rovněž i v nebeských výškách; leč kdyby nebylo prázdno,
nejenom scházal by všemu ten živý, neklidný pohyb,
nýbrž dokonce nic by vzniknout nemohlo nikdy,
345 poněvadž zhuštěna jsouc by pralátka strnula v klidu.
Ačkoli myslí lidé, že věci jsou hutné a plné,
přece jen poznati můžeš, že jejich tělo je řídké:
v jeskyních čistá voda se z balvanů řine a sákne,
kamenné jejich stěny vždy bohatě kapkami pláčí.
350 U tvorstva v celé tělo se po částech rozchází pokrm,
rostou stromy a včas nám dávají štědře své plody,
poněvadž živná míza až z kořenů hluboko v zemi
kmeny a větvemi všemi se rozlévá do jejich těla.
Stěnami prochází zvuk a proletí zavřeným domem,
355 proniká také mrazivý chlad až ke kostem v těle.
Kdyby v nich nebylo prázdno, jímž mohla by procházet volně

tělska hmoty, pak nikdy bys neviděl, že se to děje.

Mimo to pročpak zříme, že nad jiné vyniká často vahou některá věc, ač není objemem větší?

360 Jestliže v chomáči vlny je tolik částíček hmoty, kolik jí v olovu jest, pak měla by stejnou mít váhu; neboť vlastností hmoty je všechno tlačiti dolů, naopak prázdno je stále svou povahou beze vší váhy.

365 Proto, co stejně je velké a lehčí zdá se nám býti, svědčí docela zřejmě, že více prázdna má v sobě;

těžší naopak předmět nám říká, že je v něm více hmoty a daleko méně že ve svém těle má prázdna.

Jest tedy skutečně v světě, co hledáme zvědavým duchem, přimíšeno k všem věcem; to obecně jmenujem prázdno.

Básník vyvrací důkaz protivníků o plovoucí rybě.

370 Předem už musím ti říci, co někteří myslí si klamně, aby ta domněnka jejich tě s pravé nesvedla cesty.

Tvrdí, že rybám, když plovou, se s dráhy odklidí voda, v toku jim dělajíc cestu, prý proto, že nechají ryby za sebou místo, kam vlny, jak couvají, mohou se stéci.

375 Tak také jiné věci prý pohybem mohou si spolu navzájem vyměnit místo, ač veškeren prostor je plný.

Hleď, jak vývody jejich jsou ve svém základě chybné! Neboť kam jen mohou se dostat plovouce ryby,

jestliže místo k tomu jim nedá v proudu svém řeka?

380 Kam jen ustoupí vlny, když nehnou se kupředu ryby? Je tedy nutno všem tělům buď možnost pohybu upřít,

nebo je doznati třeba, že s věcmi je smíšeno prázdno, z čehož každá věc svůj popud k pohybu bere.

Konečně, jestliže tělesa dvě se srazí a potom

385 od sebe odskočí rychle, tu musí veškero prázdno, jež tím uprostřed vznikne, se vzduchem zaplnit zcela.

Třeba však okolo vzduch se v rychlém proudění sbíhá, přece jen není možno, by zaplnil celý ten prostor naráz, v jediném mžiku; neb musí zaujmout nejprv

390 nejbližší místo, pak další, až nakonec plné je všechno. Mýlí se, kdo snad myslí, že po srážce odskočí nazpět těla ta od sebe proto, že houstne vzduch mezi nimi.

Tedy tam vzniká prázdno, jež v místě tom nebylo předtím, potom plní se zase, co prázdno bývalo předtím.

395 Takovým způsobem vzduch se zhustit nemůže nikdy; kdyby však mohl, pak nikdy by bez prázdna nemohl, tuším, vtáhnout se do sebe sám a spojit v jedno své části. Proto, třebaže váháš a vytáček mnoho máš stále, musíš přece jen doznat, že ve věcech také je prázdno.

Upozornění Memmiovi.

400 Mnohé důkazy ještě bych mohl i odjinud uvést, abych tak pro svá slova si zjednal u tebe víry.

Chápavé duši však stačí i tyhlety maličké stopy, abys s pomocí jejich i ostatní bezpečně poznal.

405 Tak jako po čichu psi vždy najdou pelechý šelem, které se toulají v horách, ač v křoví jsou ukryty dobře,

jakmile kupředu jednou se pustí po pravé stopě, tak také budeš ty sám mít možnost bezpečně poznat, jedno jak z druhého plyne, a vniknout do temných skrýší, do všech, a po každé z nich ven na světlo vytáhnout pravdu.

410 Jsi-li však na vahách v něčem a couváš od věci trochu, bez všech okolků mohu ti slíbit, Memmie, jistě:

Z velikých, čistých zdrojů, jichž bohatě skryto je v nitru, dá ti můj sladký zpěv tak hojnými doušky se napít,

415 že mám obavu spíše, by vleklé mi nepřišlo stáří, neuvolnilo závor, jež životu uniknout brání,

dříve, než ve svých verších ti o všem důkazy povím, jichž mám pro tebe hojně, ať v kterékoliv už věci.

Nyní však musím se vrátit a dál tkát začaté dílo.

Jest jenom hmota a prázdno.

420 Celá příroda tedy, jak jest, a o sobě sama ze dvou skládá se věcí; neb jest v ní hmota a prázdno, v kterém ta hmota má místo a hýbe se různými směry.

O hmotě, o tom, že jest, už pouhé smysly ti řeknou ;
jestliže víra v smysly hned z počátku nebude pevná,
nebude naprosto možno se o něco opřít a zjistit
425 o věcech, které jsou skryty, jen pouhým rozumem pranic.
Potom je místo a prostor, jež obecně jmenujem' prázdnem ;
kdyby ho nebylo vůbec, pak nikde by neměla místa
pro sebe hmota a nikdy by nemohla hnouti se nikam.
O tom již nahoře dříve jsem podal ti před chvílí výklad.

Není nic třetího.

430 Jiného není v přírodě nic, co mohl bys nazvat
odlišným od vší hmoty a odchýlným od prázdna vůbec,
jakoby podstata nová, jež třetí byla by v počtu.
Ať už to cokoliv bude, vždy musí býti to něco,
ať je to velké tělem či malé, jen bude-li vůbec,
435 co bude nahmatatelné, byť lehce a ve skrovné míře,
zvětší obsah hmoty a přibude k jejímu celku ;
co bude nehmatatelné, co nemá možnosti vůbec
zabránit, aby si nějaká věc jím zjednala průchod,
bude pak prostor, kde není nic, jež jmenujem' prázdnem.
440 Všechno, co o sobě jest, buď musí býti v činnosti samo,
nebo ji aspoň snáší, když jiného něco je činno,
nebo zas skýtá místo, kde všechno se děje a trvá.
Snášet neb provádět činnost však bez hmoty nemůže pranic,
místo pro ni zas dává jen volný prostor a prázdno.
445 Kromě prázdna a hmoty nic třetího nemůže v počtu
na světě v souhrnu věcí tu být už o sobě samo,
co by se v některé chvíli buď našich nedotklo smyslů,
nebo co rozumem bystrým by člověk postihnout nemoh'.

Vnějšíkové vlastnosti tobo, co je podstatou jsoucna.

450 Cokoliv totiž má jméno, jak shledáš, je spojeno vždycky
s oběma těmito věcmi, neb bývá následkem jejich.
Spojeno zřejmě je všechno, co bez zhoubné roztržky nikdy
nedá se od sebe dělit a odloučit od sebe mocí.
Tak mají balvany váhu, žár oheň a voda zas vlhko,

hmatatelná je hmota a nehmatatelné je prázdno.
455 Otročtví naproti tomu a bohatství anebo nouzi,
svobodu, válku a svornost a jiné takové jevy,
jejichž příchod a odchod nic nemění v podstatě věcí,
zvykli jsme nazývat všechny, a právem, jen jejich „dílem“.
Nemůže být ani čas sám o sobě pouze, neb z věcí
460 postihneš teprve smysly, co v dávném stalo se věku,
co se i nyní děje, a dále, co v budoucnu přijde.
Nutno je doznat, že čas, sám o sobě, nevnímá nikdo
bez věcí, které tu jsou, jich pohybu anebo klidu.
Jestliže Helenin únos ti líčí někdo a válku,
465 kterou byl trojský vyhlazen kmen, jen nedej se přimět
k víře, že příběhy tyto jsou samy už skutečné věci,
proto, že lidský rod, jehož „dílem“ všechno tu bylo,
odvál minulý čas, jenž nedá se přivolat zpátky.
Jiného něco je země a jiného něco je možno
470 nazvati jejím „dílem“, když v krajině její se sběhne.
Kdyby však pralátka hmoty tu nebyla bývala vůbec,
nebylo místo a prostor, v němž veškery věci se dějí,
nikdy by frýžský Paris, jsa láskou zachvácen v srdci
k Tyndareově dceři a její zaujat krásou,
475 nevznítíl krutou válku a zápas slavený všude,
rovněž dřevěný kuň, jenž vydal bojovné Řeky
za noci ze svého lůna, by nesžehl trojského hradu.
Z toho již poznati můžeš, že vše, co se na světě stalo,
netrvá, jako to u hmoty jest, totiž o sobě samo,
480 ani že stejný pojem to není, jako je prázdno,
nýbrž že právem spíše je můžeš nazývat „dílem“
hmoty a prázdného místa, v němž veškery věci se dějí.

Struktura prvků a prázdno.

485 Veškera hmotná těla jsou zčásti praprvky věcí,
zčásti věci to jsou, jež vznikají shluknutím prvků.
Která jsou praprvky věcí, těch žádná nezničí síla.
Nedělitelným tělem se vítězně náporu brání.

Ačkoliv nesnadné jest, jak zdá se mi, věřit, že něco
může se ve věcech nalézt, co nedělitelné má tělo.
Neboť nebeský blesk, jak letí, prochází stěnou
490 tak jako pokřik a hlas, též železo řečaví v ohni,
rovněž pukají skály, jež žhavým vyprahly žářem.
Měkne a v prudkém ohni se tuhé roztaví zlato,
tvrdá se roztéká měď, jsouc zdolána plamenů silou.
Proniká stříbrem dovnitř i teplo i vtíravé chladno,
495 poněvadž cítíme obé, když v rukou držíme číše,
do kterých nalejem' vody tak čisté jak krůpěje rosy.
Natolik zdá se, že nic tu nedělitelného není.
Ježto však zdravý rozum a povaha jsoucna mne nutí,
pozor si dej, co krátce ti ve svých vyložím verších!
500 Je vskutku něco, co věčné a nedělitelné má tělo,
semeny věcí a prvky to ve svém učení zveme,
z kterých veškeren svět se skládá a z kterých se zrodil.
Především shledáno bylo, že dvojí povahu mají
dvě věci, které spolu se naprosto od sebe různí,
505 hmota a volný prostor, kde veškery věci se dějí;
z těch proto každá musí být pro sebe sama a čistá.
Kde totiž volný je prostor, jež obecně jmenujem' prázdnem,
tam nikdy není hmota, a kde zase hmota se drží,
naprosto nemůže být už volný prostor a prázdno.
510 Hutné a plné jsou tedy a bez prázdna veškeré prvky.
Mímo to, poněvadž v tom, co v přírodě vzniká, je prázdno,
musí okolo prázdna být hutná a plná vždy látka.
O žádné z věcí nelze přec zdravým rozumem tvrdit,
že v ní prázdno je skryto, když nechceš připustit spolu
515 hutného, plného cosi, čím prázdno je sevřeno pevně.
Jiného ovšem není to nic než pralátka shluklá,
která ve věcech prázdno kol dokola obemkne pevně.
Jenom pralátka tedy, jež hutné a plné má tělo,
může být věčná; vše jiné se rozkládá v prvky a hyne.
520 Dále pak, kdyby tu nebylo nic, co jmenujem' prázdno,

hutné a plné bylo by vše, a tělíska zvláštní
kdyby tu nebyla zas, jež zaplní místo a kolem
veškeren zaujmou prostor, pak naprosto bylo by prázdno.
Navzájem rozlišeny jsou tudíž prázdno a hmota;
525 neboť v jsoucnu není jen plnost naprosto sama,
není také jen prázdno. Jsou tudíž tělíska zvláštní,
která rozlišit mohou vždy od sebe plnost a prázdno.
Těch však rozrušit nelze snad ranami odněkud zvenčí,
ani ne vniknout do nich a tkáň jejich uvolnit zevnitř,
530 také způsobem jiným jich tělem otrásti nelze;
o tom již nahoře dříve jsem podal ti před chvílí výklad.
Bez prázdna totiž, jak zřejmo, je nemožné rozbít něco,
nemožno rozlomit v kusy a ranou rozštěpit ve dvě,
bez něho nevsákne nikam ni vlhkost ni dotěrné chladno
535 ani tam nevnikne oheň, a ty přece zmáhají všechno.
Čím víc nějaká věc má uvnitř v těle svém prázdna,
snadněji kolísá vždycky, jsouc vydána náporu jejich.
Jestliže hutné a plné a bez prázdna jsou tedy prvky,
jak jsem vyložil dříve, pak musí býti i věčné.
540 Ostatně uvaž, kdyby ta pralátka nebyla věčná,
úplně vniveč zašlo by vše a všechno zas znova
z ničeho bylo by vzniklo, co vidíme okolo sebe.
Ježto však z ničeho nic, jak shora jsem řekl, se nikdy
nemůže zrodit a vniveč, co zroeno bylo, se vrátit,
545 nesmrtelného těla být musí dojista prvky,
v které nakonec všechno se může rozložit vždycky,
aby tak v zásobě byla zas látka k obnově věcí.
Nedělitelné tedy a jednoduché jsou prvky,
ani by nemohly jinak se uchovat věky a stále
550 od nekonečných dob tu sloužit k obnově věcí.

Nedělitelnost prvků.

Kdyby však konečnou mez byla příroda nestanovila
stálému tříštění věcí, pak určitě s tělísky hmoty,
drcené silou dřívějších dob, až tam by to došlo,

že by z nich nemohlo nic být počato od jisté chvíle
555 ani ne dospět nikdy až k samému vrcholu žití.
Všecko totiž, co zříme, se rychleji rozkládá v části,
nežli se tvoří znova. A proto by nemohly nikdy
věci, jež dlouhý, nesmírný věk dřív prožité doby
560 rozlomil v části a dosud je rozhání, rozkládá stále,
obnoveny být znova až jednou v ostatní době.
Nyní však přesná dána je mez, až pokud se mohou
tříštit věci, neb zříme, že všechno tvoří se znova,
že je i pevný stanoven čas, zvlášť každému druhu,
v kterém dosáhnout může a dospět k života květu.
Složení čtyř živlů.
565 K tomu se druží, že věci, jež vznikají, na příklad voda,
vzduch neb země a oheň, přec mohou měkkými býti,
ačkoliv tělíška hmoty jsou úplně hutná a plná,
poněvadž ve věcech jednou je přímšeno i prázdno.
Kdyby však naopak byly hned prvky ve věcech měkké,
570 odkud pevný křemen a železo může se rodit,
jakým způsobem vzniká a jakou silou se tvoří,
nebylo možno by říci; neb potom by chybělo vskutku
celé přírodě něco, co počátek tvoří a základ.
V jednoduchosti tedy a hutnosti, plnosti prvků
575 je jejich moc; když k sobě se v těsnějším spojení přimknou,
všechno se zpevnit může a ukázat veliké síly.
Kdyby však tříštění hmoty snad vůbec nemělo mezí,
přece jen něco by z ní tu ve věcech musilo zůstat
z oněch odvěkých časů a přetrvat do naší doby,
580 čeho až dosavad ještě se nedotklo nebezpečností.
Poněvadž jest však známo, že jest svou povahou křehká,
jest s tím v neshodě jistě, že dlouhé soužena věky
přívalem nesčetných ran tak mohla trvati věčně.
Konečně, poněvadž přesná je mez, kam může až dorůst
585 ten neb onen druh tvorstva a pokud zachovat život,
poněvadž věčný je zákon, jak v souhlase s přírodním řádem

může co ve světě být a co nemůže býti v něm nikdy,
ježto se nemění nic a trvá beze změn všechno
tak, že i pestří ptáci, a pořadem za sebou všichni,
590 mají po těle skvrny, jež jejich rodu jsou známkou,
z toho je patrné zřejmě, že musí v těle svém míti
neměnnou pralátku věčnou. Neb kdyby prvky všech věcí
mohly být zdolány něčím a nějak mohly se měnit,
pak by již nejisté bylo, co může, co nemůže vzniknout,
595 jakým způsobem čemu jsou hranice možností jeho
vytěčeny přesně a mezník, jenž stojí zasazen v hloubce,
ani by nemohlo tvorstvo, rod za rodem, po věky dědit
povahu, života způsob a stravu a pohyby předků.
Jest minimum?
Ježto až k nejzazší mezi je vyhrocen každý ten prvek,
600 kterého smyslům našim již není dopřáno spatřit,
nemůže, jak jest zřejmo, už v jiné části se dělit,
nýbrž nejmenší jest; ten nebyl tu ve jsoucnu nikdy
jenom o sobě sám a nebude později ani,
poněvadž sám je jen jiného část, vždy jedna a první,
605 ke které jiné a jiné a podobné částčky řadem
druží se v hustém tlumu a náplň hmoty tak tvoří.
Poněvadž nemohou být jen o sobě samy, je nutno,
aby se tak k sobě přimkly, že nijak jich odtrhnout nelze.
Nedělitelné tedy a jednoduché jsou prvky,
610 napěchovány k sobě těch částček drží se pevně,
nejsouce spojeny v celek jen jejich náhodným shlukem,
spíš však jednoduchostí jsou silny, jež skýtá jim věčnost.
Z nich nedá příroda nic ni umenšit ani ne urvat,
tak jako semena věcem je chráníc pro příští časy.
615 Není-li „nejmenší“ něco, pak veškera tělíška hmoty
musí, i nejmenší třeba, se skládat z nesčetných částí.
Vezmeš-li něčeho půli, z té půlky hned budeš moci
jinou udělat půlku a dělení nebude konce.
Mezi tím „největším“ tedy a „nejmenším“ v čem bude rozdíl?

620 Nebude patrně vůbec. Neb ačkoli veškeré jsoucno
nekonečné je v celku, to „nejmenší“ přece jen také
z nesčetných částí stejně se musí skládati vždycky.
Ježto však zdravý rozum se vzpírá a tvrdí, že tomu
625 naprosto věřiti nelze, ty poddat se musíš a doznat,
že je tu přece jen něco, co nelze již dělití dále,
co má nejmenší tělo. A poněvadž je tu už jednou,
je také nedělitelné, jak doznati musíš, a věčné.
Kdyby pak příroda chtěla, ta mocná tvůrkyně světa,
nutit, aby se všechno až v nejmenší rozpadlo části,
630 nikdy by nemohla nic už sama z nich obnovit znova,
protože nemůže nikdy, co není složeno z částí,
míti už vlastností těch, jež tvůrčí musí mít látka, —
spojení různá, váhy a nárazy, pohyby, srážky,
jimíž na světě tady se dějí veškeré věci.

Proti Herakleítovi.

635 Proto též, jak se mi zdá, jsou daleko poznání pravdy
ti, kdož k domněnce došli, že pralátkou všeho je oheň,
tvrdíce, jediné z ohně že vzniká veškeré jsoucno.
Herakleitos je vůdcem a první začíná zápas,
slavný temnou řečí, však spíše jen u prázdných mluvku
640 než mezi vážnými Řeky, již hledají poznání pravdy.
Hlupáci mají totiž vždy větší obdiv a lásku,
jakmile vidí, že něco je zakryto strojenou řečí,
za pravdu mají, co může se příjemně dotknouti ucha,
nebo co vykrášleno je zvučným a líbivým slovem.
645 Jak totiž mohla by býti ta různost věcí, se táží,
kdyby stvořeny byly, a jediné, z čistého ohně?
Pranic by nebylo platno, že jednou houstne a jindy
řidne zas teplý oheň, když měly by podstatu stejnou
oheň v svém celku a také jen pouhé částčky ohně.
650 Může snad prudčí být žár, když částčky spolu se shluknou,
anebo mírnější zase, když rozptýleny jsou zcela.
Většího účinku nikdy však z věcí těch nemůžeš čekat,

nerci-li aby snad mohla ta různost ve věcech tady
vzniknout pouze jen z toho, že oheň houstne či řidne.
655 Kdyby přiznali aspoň, že s věcmi je smíšeno prázdno,
mohl by lehčeji oheň buď houstnout anebo řidnout.
Ježto však vidí, že v knize, již název dal „Musy“, je mnoho
rozporů s učením jeho a nechť připustit prázdno,
tím, že se obtíží bojí, se vzdalují od cesty k pravdě.
660 Naopak nevidí zase, když z věcí odstraní prázdno,
všechno že zhoustne a z všeho že stane se jediná hmota,
která nemůže ze sebe nic ven vydati chvatně,
jako to dělá oheň, když vrhá světlo a horko.
Z toho už vidíš, že oheň se neskládá ze shluklých částic.
665 Myslí-li stoupenci jeho, že vůbec pohasnout může
oheň, když hustě se srazí, a úplně podstatu změnit,
(budou-li bránit se víře, že zhasíná pouze jen zčásti),
dokořen veškerý žár se patrně rozpadne vniveč,
z ničeho vznikne pak všechno, co na světě tady se rodí.
670 Neboť co ze svých hranic, jsouc změněno, vybočí někdy.
hned je to onoho smrt, co předtím bývalo kdysi.
Proto je něco, co vždycky je musí bez škody přečkat,
aby ti nezašlo vniveč až dokořen všechno a aby
z ničeho bohatství věcí zas nerostlo k novému žití.
675 Nyní, poněvadž tedy jsou najisto jakési prvky,
které povahu stejnou si uchovávají vždycky,
jejichž odchod a příchod a nějak změněný pořad
změní povahu věcí a v jiná je přetvoří těla,
možno je vědět, že nejsou ty prvky ve věcech z ohně.
680 Co totiž bylo by platno, že některý odejde, zmizí,
že se snad přidruží jiné, že jiné se pořadem změní,
kdyby v nich zůstávala přec ve všech podstata ohně?
Byl by to zase jen oheň, ať cokoliv přived' by v život.
685 Taková, tuším, je pravda: Jsou jakási tělíška, jejichž
pohyb, pořad a shluk neb sestava anebo tvary
vytvářejí oheň a mění, změní-li pořad,

také povahu jeho, však nejsou podobna ohni,
ani ne jiné věci, jež mohla by dopravit prvky
na dosah našich smyslů a nárazem působit na ně.
690 Tvrdit, že všechno je oheň, že vůbec v souhrnu věci
jiná skutečná věc tu na světě není leč oheň,
jako to činí tento, je vrchol šílenství věru.
Vychází z poznání smyslů a sám hned proti nim brojí,
otřásá důvěrou v smysly, ač v nich jest veškera víra,
695 ačkoli jimi jen poznal i sám, co jmenuje ohněm.
Věří totiž, že oheň lze opravdu poznati smysly,
o jiném víry té nemá, ač stejně ty věci jsou jasné.
To již, jak se mi zdá, jest hloupost a šílenství jisté.
Oč jen se opřeme totiž? Co bezpečnější je smyslů,
700 jak jen rozpoznat máme, co klam jest anebo pravda?
Mimo to pročpak někdo chce raději odstranit všechno,
pročpak ponechat chce jen oheň podstatou jsoucna,
než aby zřekl se ohně a ponechal jiného něco?
Stejný nesmysl, zdá se, je tvrdit ať toto či ono.
705 Proto, kdo k domněnce došli, že pralátkou všeho je oheň,
z ohně, jen ohně že může se skládat veškero jsoucno,
rovněž kdo řekli, že vzduch jest počátkem při vzniku věci,
nebo kdo myslili zase, že voda ze sebe sama
všechno tu na světě tvoří, neb ze země rodí se všechno,
710 která střídavě časem se mění v podstaty všechny,
daleko zbloudili všichni, jak zdá se mi, od cesty k pravdě.
Přidej k tomu i ty, kdo věří ve dvojí prvky,
s ohněm pojíce vzduch a se zemí pojíce vodu,
rovněž i ty, kdo si myslí, že ze čtyř může tu prvků,
715 z ohně a země a vody a ze vzduchu, vyrůstat všechno.

Proti Empedoklovi.

Empedokles je z nich, jenž z Akragantu má původ,
kterému domovem rodným byl ostrov s trojbokým břehem;
okolo Ionské moře se valí zátokou mocnou,
ze svých modravých vln naň stříkajíc bělostnou pěnu.

720 Vlnami bouřící moře tu dělí úžinou úzkou
od sebe sicilské břehy a sousední italské kraje,
tady je Charybdis chřtán a podzemním duněním tady
hrozí Etna, že znova své hněvy plamenné sbírá,
aby zas ze svého jícnu ven prudké vyvrhla ohně,
725 aby své plamenné blesky až do výše k nebesům vmetla.
Z mnohých důvodů zdá se ta krajina podivu hodna,
lidem národů různých je na cestách touženým cílem,
bohatá zemskými statky a mužů chráněna mocí:
nad toho muže však nic, jak zdá se mi, neměla nikdy,
730 co by tak slavné bylo a podivné, svaté a vzácné.
V básních k nám pozvedá hlas, jež z božské tryskají mysli,
mocně a nauku slavnou nám moudrým vykládá slovem,
takže se zdá jen stěží, že pochází z lidského rodu.
Přesto však tento i oni, jichž před chvílí shora jsem vzpomněl,
735 nesrovnatelně menší a v mnohém pozadu za ním,
třebaže leccos dobře a s božským nápadem našli,
o čem ze skrytu srdce své výroky potom nám řekli
jasněji, jistěji mnohem než věštby, jež Pythie hlásá,
vavřín na čele majíc a s Foibovy trojnože věštíc,
740 přece jen ztroskotali hned v učení o prvcích jsoucna;
duchem svým velcí těžce tam pádem velikým padli.
Předně, že věří v pohyb, ač berou předmětům prázdno,
potom, že připouštějí i měkké věci a řídké,
zemí a oheň, vodu a vzduch a s rostlinstvem tvorstvo,
745 aniž přiznati chtějí, že v jejich těle je prázdno.
Potom protože myslí, že nemá dělení věcí
vůbec mezi nikdy, že v tříštění přestávky není,
něco, co „nejmenší“ jest, prý ve věcech nemůže býti.
Poněvadž zříme, že všechno se nakonec vyhrotí v bodě,
750 který se poznání smyslů, když vnímáme, nejmenším jeví,
z toho se dovědět můžeš, že také, co viděti nelze,
musí mít konečnou mez a to že je „nejmenší“ vskutku.
K tomu se druží ještě, že určují za prvky jsoucna

755 povahou měkké věci, jež jednak se rodí, jak zříme,
jednak hynou a mrou, neb mají smrtelné tělo,
takže by v naprosté nic se vrátit musilo jsoucno,
tak jako bohatství věcí zas z ničeho znova se zrodit.
Domněnky obě, jak víš, jsou na hony vzdáleny pravdy.
760 Pak také nepřátelské a mnohdy i navzájem zhoubné
jsou si ty živly. A proto buď zhynou, když spolu se srazí,
nebo se rozprchnou tak, jak vidíme prchatí blesky,
lijáky anebo větry, když prudká bouře se strhne.
Konečně jestliže všechno se rodí ze čtvera živlů,
jestliže do těch živlů se opět rozkládá všechno,
765 pročpak raději ony chceš nazývat praprvky věcí,
než abys naopak myslil, že věci jsou praprvky jejich?
Střídavě vznikají totiž a mění od věčných časů
768 také zbarvení svoje a celou povahu svoji.
770 Jestliže v duchu si myslíš, že tak se snad navzájem mísí
oheň a zemská hmota a voda s nebeským vzduchem,
že tím spojením vůbec se nemění povaha jejich,
nikdy se ve světě nic z nich zrodit nebude moci,
ať je to živý tvor neb bezduchá věc jako stromy.
775 Neboť i v pestré směsi svou povahu projeví všechno;
třebaže smísí se spolu, přec bude jen viděti stále
stejně zas zemi a vzduch, zas bude to oheň a voda.
Avšak při zrodu věcí je třeba, by praprvky všeho
měly svou povahu vlastní, však skrytou a neviditelnou,
780 aby z ní v popředí nebylo nic, co mohlo by bránit,
překážet tomu, co vzniká, být o sobě samo a svoje.
Dokonce začali nebem a ohni, které jsou na něm:
věří, že nejprve oheň se mění ve vzdušný vánek,
z toho že rodí se déšť a z deště prý tvoří se země,
785 potom však v původní stav prý všechno se od země vrací,
nejprve voda, pak vzduch a naposled znova zas teplo.
Navzájem tak mezi sebou se střídají v oběhu stálém
od nebe dolů k zemi a od země nahoru k hvězdám.

Aby to dělaly stejně, je naprosto nemožno prvkům.
790 Neměnného je něco, co musí trvati stále,
nemá-li v naprosté nic až dokořen zajíti všechno.
Neboť co ze svých hranic, jsouc změněno, vybočí někdy,
hned je to onoho smrt, co předtím bývalo kdysi.
Ježto však všechny ty živly, jak o nich jsme mluvili dříve,
795 podléhají změnám, je naprosto nutno, by byly
z jiných složeny věcí, jež nikdy se nemohou změnit,
nemá-li nakonec všechno ti vůbec zajíti vniveč.
Pročpak bys nesoudil spíše, že jsou tu jakési prvky,
takové, které mohou, když vytvoří — řekněme — oheň,
800 tím že jich ubude něco a něco zas přibude v počtu,
změní-li pořad a pohyb, buď vzdušný vytvořit vánek,
nebo zas způsobem jiným se v jiné proměnit věci?
„Přece však zřejmá je věc“, tak řekneš, „že do vzdušných prostor
ze země vyrůstá všechno a dostává potravu svoji:
805 nedá-li v příhodné době však počasí hojného deště,
takže se vylíjí mraky, až roztřesou na stromech listí,
nehřeje-li dost slunce a nedá plodného tepla,
nemůže obilí růsti ni stromy ni živoucí tvorstvo.“
Kdyby nám suchý pokrm a kdyby nám lahodný doušek
810 nedaly potřebné síly, to tam hned bylo by tělo,
ze všech svalů a kostí by veškeren vyprchal život.
Pomáhají nám totiž — toť nade vši pochybnost jisto —
živí nás určité látky a jiné zas jiného něco.
Arciť, protože často jsou navzájem u mnohých věcí
815 společné mnohé prvky, leč všelijak smíšeny spolu,
musí u různých věcí být také výživa různá.
Mnoho záleží na tom, i s kterými prvky jsou spjaty
tytéž prvky i jaké je skupení jejich a pohyb,
ať už jej působí samy, či odjinud přechází na ně.
820 Tytéž prvky dávají vznik jak moří tak zemím,
řekám a slunci a tytéž i obilí, stromům a tvorstvu.
Jiné je míšení jenom a pohyb jejich je jiný.

Vždyt také porůznu můžeš v mých vlastních viděti verších,
825 jak jsou mnohé hlásky v nich mnohým společny slovům,
ačkoli verše a slova, jak musíš doznati jistě,
zvukem i obsahem svým se vzájemně od sebe liší.
Takový význam má jen pouhá záměna písmen.
Praprvky jsoucna však mají těch možností daleko více,
takže z nich veškery věci, tak různé, mohou se rodit.

Proti Anaxagorovi.

830 Homoioimerii nyní si vyložme anaxagorskou!
Tak jí říkají řecky, však vyjádřit dobře to slovo
jazykem naším brání nám chudoba mateřské řeči;
přece však samotnu věc jest snadné vysvětlit slovy.
Především (to asi mudrc zve homoioimerií v jsoucnu),
835 z kostiček malých a drobných prý patrně vznikají kosti,
z malých kouštíčků masa a drobných povstává maso,
podobně také krev jest z četných kapiček krve
stvořena, které spolu se navzájem stekou a spojí;
myslí také, že zlato se skládá ze zrněk zlata,
840 z malých hrudiček hlíny že srůstá a tvoří se země,
oheň z jiskérek ohně a voda z kapiček vody.
Stejně představy v mysli si tvoří i o jiných věcech.
Ani však připustit nechce, že ve věcech někde je prázdno,
ani že určitá mez je dána v dělení hmoty.
845 V obojím tvrzení proto, jak zdá se mi, docela stejně
bloudí tak jako oni, jichž shora jsem před chvílí vzpomněl.
Dodej, že příliš chabé si představuje ty prvky,
jestliže vůbec prvky lze zvat, co povahu stejnou
má jako samotny věci, co trpí stejně a hyne,
850 co jest určeno k zkáze, již ničím odvrátit nelze.
Co totiž vydrží z nich, jsouc mocným tištěno tlakem,
aby se vyhnulo skonu, když cení smrt na ně zuby?
Oheň, voda či vzduch? Co z toho? Krev nebo kosti?
Nic, myslím, poněvadž všechno tak smrti propadá stejně,
855 jako jí propadá to, co vlastníma očima jasně

před sebou vidíme hynout, když nějaká síla je drtí.
Ale že ani vniveč se nemohou rozpadnout věci
ani zas z ničeho růsti, to z dřívějších důkazů tvrdím.
Mimo to, poněvadž stravou se živí tělo a roste,
860 možno je vědět, že krev a žíly a kosti a svalstvo
860^a z cizorodých jen látek vždy v našem těle se tvoří.
861 Nebo, tak možná řeknou, jsou veškeré pokrmy směsí
látky a chovají v sobě i malá tělíška svalstva,
kosti a také žíly a malé částečky krve; —
potom však veškeren pokrm, ať tuhý ať tekutý, jistě
865 z cizorodých zas částí se musí skládati vždycky,
z kostí totiž a svalstva a ze žil, smíšených s krví.
Mimo to, jestliže všechno, co ze země roste, už předem
v zemské je půdě, pak musí se dojistá skládati země
z cizorodých látek, jež ze země mají se k vzrůstu.
870 O jiném promluv a můžeš to týmiž povědět slovy.
Jestliže ve dřevě plamen je ukryt a kouř nebo popel,
z cizorodé látky se musí skládati dřevo,
874 z cizorodé je látky, co také ze dřeva vzniká.
873 Také těla, jež živí, jimž pomáhá ke vzrůstu země,
873^a z cizorodých látek se musí nezbytně skládat,
873^b z cizorodého zase pak cizorodé se rodí.
875 Možnost vytáčky jakés tu zbývá, třebaže skrovná,
které Anaxagoras se chápe, když myslí, že všechno
ve všech věcech, ač skrytě, je smíšeno, ale že ono,
čeho je nejvíc v té směsi, se jeví jediné zraku,
co bije do očí více a co má v popředí místo.
880 Ale to tvrzení rovněž je na hony vzdáleno pravdy.
Neboť i v obilí často by musily zjevny být stopy
krve neb jiných věcí, jež z našeho těla jsou živý,
jakmile mlýnský kámen je drtí hrozivou tíhou.
885 Podobným způsobem také i z bylin měla by často
884 v kapkách kanouti krev, když kámen je o kámen mēlní,
886 voda zas sladké kapky a stejné chuti by měla

míti v sobě jak mléko, jež prýští z vemene ovcí.
Rovněž i na poli v hrudách, když oráním často se drobí,
obilí, byliny různé a listí by mělo být vidět,
890 roztroušené v půdě a ukryté v malinkých kouscích,
mělo by také být vidět, když dřevo je zlomeno v kusy,
že je v něm ukryt popel a kouř a jiskérky malé.
Poněvadž skutečnost učí, že z toho se neděje pranic,
možno je vědět, že nejsou tak ve věcech smíšený věci,
895 nýbrž že musí býti v nich semena ukryta pouze,
společná mnohým věcem, jež promíšena jsou různě.
„Ale vždyť na velkých horách“, tak namítneš, „stává se často,
že se tam o sebe trou, jak sousedí, vrcholky stromů,
poněvadž nutí je k tomu svou silou mohutné větry,
900 takže plamene květem se najednou rozhoří jasně.“
Pravda, a přece jen není už oheň ve dřevě ukryt,
nýbrž jen semena žáru, a četná počtem, jež mohou
v lesích požáry vznítit, když třením spolu se shluknou.
Kdyby již hotový zplna byl ukryt ve dřevě plamen,
905 stěží, byť na malou chvílku, by oheň mohl se ztajit,
rázem zničil by lesy a spálil veškery stromy.
Zdalipak nevidíš už, jak před chvílí shora jsem řekl,
mnoho že záleží na tom, i s kterými prvky jsou spjaty
tytéž prvky i jaké je skupení jejich a pohyb,
910 ať jej už působí samy, či odjinud přechází na ně,
potom že tytéž prvky, když trochu se navzájem změni,
tvoří plamen i kmeny? I v slovech tomu je stejně,
oba výrazy mají jen hlásky změněny trochu,
ačkoli jmenujem' různě i kmeny i plameny v řeči.
915 Konečně, jestliže myslíš, že všechno, co na vlastní oči
ve věcech vidíš zřejmě, tu nemůže povstati nikdy,
nemá-li povahu stejnou i látku, ze které vznikly,
potom praprvky věcí jsou ovšem pro tebe mrtvy.
Nakonec prudkým smíchem se rozřesou, chechtají hlučně,
920 že až záplavou slz své tváře skropí a oči.

Vyznání básníkovo.

Nuže i ostatní poznej a poslyš jasněji ještě!
Docela není mi tajno, jak temné je všechno, leč srdce
velká naděje v slávu mi prudkou pobídkou protkla,
po písni lahodnou touhu mi zároveň vzbudila v hrudi,
925 kterou podnícen k dílu teď procházím s bujarou myslí
neschůdné končiny Mus, kam předtím nevstoupil nikdo.
Chodím s radostí v duši se napít ze svěžích zdrojů,
s radostí v duši toužím si nových natrhat květů,
abych věnec slávy si mohl na hlavu uvít,
930 odkud nikomu na skrání jej přede mnou nedaly Musy.
Předně, že o velkých věcech svou písni učím a dychtím
zbavit lidského ducha pout pověry, která jej tísní,
potom, že temné věci tak jasnou opěvám písni,
přívábem, který darem je Mus, své výklady krásle.
935 Neboť i úsilí toto, jak zdá se, má dobrý svůj důvod.
Jako když lékaři děcku, jež churaví, podati chtějí
pelyňku odporný odvar, vždy nejprve okraje číši
potrou medovou šťávou, jež pěkně je žlutá a sladká,
aby byl dětský oklamán věk, jenž netuší pranic,
940 lehkým dotykem retů a potom už bez obav vypil
trpký pelyňku nápoj, ne aby měl obelhán škodu,
nýbrž aby tak spíše se osvěžen uzdravil opět —:
tak také nyní i já, když většinou učení toto
strohé zdá se být těm, kdo nemají záliby pro ně,
945 od něhož všední dav se s nechutí odvrací, chtěl jsem
líbeznou básnickou mluvou ti vyložit učení naše,
sladkým jakoby medem je vnaďe, jež skýtají Musy,
zdali bych nemohl snad tím způsobem pozornost tvoji
upoutat ke svým veršům, až plně bys rozumem pronik'
950 veškeru podstatu světa, jak je svou podobou ladná.

O nekonečnu.

Když jsem už řekl, že prvky jsou naprosto nedělitelné,
nezničitelné věkem a v živém pohybu stále,

nyní vyložme ještě, zda počet jejich má také nějaké meze či nic; a hledme i k tomu, zda prázdno, 955 které jsme shledali v jsoucnu, ať prostor je to či místo, v němž jest v pohybu vše, zda je vtěsnáno do pevných hranic, nebo je nekonečné a šíří se v bezednou hloubku. Všechno tedy, co jest, ať kterýmkoli jdeš směrem, nemá mezí, neb jinak by musilo míti svůj konec; 960 konec však nemůže být, jak zdá se mi, v ničem, když není za ním nějaká věc, jež konec ten dělá; je zřejmo, za tuto hranici dále že nemohou proniknout smysly. Poněvadž doznati musíš, že nic kromě jsoucna už není, nemá jsoucno konce, je bez mezí tedy a míry. 965 Nesejde vůbec na tom, kde stojíš v končinách jeho; neboť od toho místa, kde právě kdo stanul, vždy stejně jsoucno beze všech hranic se šíří na všechny strany. Mimo to přiznejme třeba, že veškerý světový prostor přece jen omezen jest, — tu kdyby snad pronikl někdo 970 k nejzazším končinám jeho a rychlé vymrštil kopí, zdalipak soudíš spíše, že vrženo mohutnou silou žene se, letí daleko vpřed, kam hozeno bylo, nebo si myslíš, že něco může překážet v letu? Musíš přiznati totiž a připustit jedno či druhé. 975 Obojí, to nebo ono, ti uniknout brání a nutí, abys přiznal, že jsoucno se šíří bez konce všude. Neboť buď je tu něco, co brání a překáží kopí letět, kam hozeno bylo, a na konci uváznout v cíli, nebo se rozletí ven, — pak nebylo hozeno s konce. 980 S takovou na tebe půjdu a ptáti se budu, až někam umístíš okraj světa, co konečně stane se s kopím? Výsledek bude pak ten, že nemůže nikde být konec, naopak volný prostor vždy možnost úniku zvětší. Mimo to kdyby všechno, co tvoří světový celek, 985 úplně vtěsnáno bylo kol dokola v určité meze, kdyby své hranice mělo, pak odevšad veškera látka

vlastní velikou tíhou by pomalu stekla se dolů; potom by nemohlo nic být v pohybu pod klenbou nebes, ani by nebylo nebe a na něm zářivé slunce. 990 Neboť nahromaděna by ležela veškera látka, od bezmezných dob svou tíhou ssedajíc zvolna. Nyní však v světovém dění, jak patrnó, praprvky všeho nemají oddechu vůbec, neb nic není úplně vespod, kam by se jakoby stéci a trvale usadit mohly. 995 V živém pohybu stále tak o překot kolotá všechno, hrnouc se se všech stran; též prvky pralátky zdola z bezmezných prostor rychle se náhradou za jiné ženou. Konečně očima zříš, jak věc jest hranicí věci. Ohradou vrchů je vzduch a hory zas ohradou vzduchu, 1000 země je mezníkem moří a zemím veškerým moře; není však nic, co světu by bylo hranicí zvenčí. Takový tedy je prostor a hluboko zející prázdno, že ani jasné blesky, snad i kdyby letěly věčně obvyklou rychlostí svou, je nemohou prolétnout nikdy, 1005 ba ani tím, co projdou, si zkrátit další svou cestu. V takové míře věcem se otvírá ohromná možnost, poněvadž není hranic, kol dokola na všechny strany. Příroda brání dále, by sám si nemohl vesmír určovat hranice svoje, neb úsilně snaží se vždycky 1010 omezit prázdňem hmotu a hmotou omezit prázdno, aby tak všechno, jak střídá je navzájem, zbavila hranic. Nebo by jedno z nich, co hranicí bylo by právě druhému, povahou prostě se šířilo v bezměrné dálky. 1013^a Kdyby byl prázdňý prostor kol dokola hranicí sevřen, 1013^b nemoh' by pojmout rychlé a nesčetné praprvky hmoty, 1013^c kdyby však sevřeny byly zas prvky nesmírným prázdňem, pak ani moře ni země ni jasné nebeské báně 1015 ani smrtelný rod ni svaté postavy bohů pevně by nemohly trvat i třebas jen malinkou chvíli. Neboť pralátka všechna by rozptýlila se volně

velkým prostorem prázdna pryč od svého shluku a jádra,
nebo by nesrostla spíše a nevytvořila pranic,
1020 poněvadž rozmetána by znova se nemohla shluknout.
Neboť praprvky věci se neseskupily jistě
úmyslně a vtipně hned každý na svoje místo,
neměly úmluvy spolu, jak který má se dát v pohyb.
1025 Nýbrž poněvadž, změněny všelijak, mnohé z těch prvků
z bezmezných prostor kolem jsou vesmírem nárazy hnány,
tím že pohyby různé a spojení zkoušejí různá,
v takové sestavy také se konečně dostanou někdy,
z kterých tento náš svět v svém souhrnu vznikl a trvá;
1030 když pak jednou v pohyb se dostane, jenž se mu hodí,
na mnoho dlouhých let tím pohybem zajištěn pevně,
stará se o to, by řeky svým proudem bohatým stále
plnily hltavé moře, by sluncem vyhřátá země
nové dávala plody a vzešlé náhodou tvorstvo
1035 kvetlo a na věky žily i ohně, jež éterem krouží.
Kdyby však nemohlo dost té pralátky z bezmezných prostor
dorůstat stále a stále, z níž veškery věci si hradí
včas své ztráty, pak nikdy by nebyly možné ty zjevy.
Neboť jako když tvorstvo, jsouc zbaveno obvyklé stravy,
1040 mizí ztrácejíc tělo, tak musí se rozplynout všechno,
jakmile není látka, jež mohla by doplnit ztráty,
ať už tak nebo onak se se své uchýlí cesty.
Ba ani nárazy nikdy, jež zvenčí odevšad bijí,
nemohou zachovat celek, jak jednou sloučením vznikl.
1045 Mohou narážet často a udržet snad jeho části,
dokud nepřijdou jiné a nedoplňují se celek;
někdy však nuceny jsou pryč uskočit zpátky a tím už
prvkům poskytnout dráhu a čas, aby uniknout mohly,
takže už nevázaný tím spojením volně si rejdí.
1050 Proto tak mnoho jich musí vždy přibývat znova a znova.
Aby však sdostatek bylo i nárazů samých, je třeba
hojnost pralátky všude, jež nemá míry a mezí.

Všechno tihne do středu?

Tomu však při těchto věcech se chraň, můj Memmie, věřit,
že snad směřuje všechno, jak říkají, do středu světa;
proto jen tento náš svět že beze všech nárazů zvenčí
1055 stojí pevně a nikam se nemůže rozpadnout nikdy,
ježto co vespod, co nahoře jest, vše směřuje k středu,
věříš-li, něco že může se postavit na sebe samo,
veškera hmota, jež pod zemí jest, že směřuje vzhůru,
1060 obrácena pak zcela že na zemi spočívá v klidu,
jako as v hladině vodní dnes vidíme podoby věci.
Tvrdí, že pod zemí dole i tvorové podobně chodí,
v nebeské pod sebou kraje že nemohou od země dolů
spadnout právě tak, jako svou vlastní silou i tady
nemohou v nebeský prostor se lidská rozletět těla.
1065 Když oni vidí slunce, prý my tady za noci hvězdy
zříme a střídavě s námi prý dělí se o denní doby,
dny jejich, jež tam žijí, prý našim se rovnají nocem.
Všechn ten lidský blud jest výplodem bláhových lidí
poněvadž špatnou cestou se pustili k poznání věci.
1070 Nic totiž středem nemůže být, kde hluboký prostor
nemá hranice vůbec. A potom, je-li už někde,
nelze si myslit, že něco snad v něm by se zastavit chtělo
spíš než pustit se v dál ať kterýmkoliv už směrem.
1075 Veškero totiž místo a prostor, jež jmenujem' prázdňem,
ustoupiti vždy musí, ať středem ať nestředem, stejně
nárazu těžkých věcí, když někudy dají se v pohyb.
Není vůbec místa, kde mohla by, když tam dojde,
váhy své pozbyt hmota a stanout úplně v prázdnu.
1080 Nesmí nikdy prázdno být základem, na němž co stojí,
nýbrž ustoupit všemu, jak povaha jeho si žádá.
Takovým důvodem tedy, že touha je do středu pudí,
nemohou ve světě věci být vázaný spojením k sobě.
Mimo to představují si, že nejsou to veškery prvky,
nýbrž jen země a vody, jichž pohyb směřuje k středu,

1085 vláhou bohaté moře a horské veliké proudy,
nebo co kolem v světě má jakoby zemité tělo;
tvrdí však naproti tomu, že jemné vzduchové vánky
společně s horkým ohněm se od středu vzdalují stále;
1090 proto prý celý éter se dokola hvězdami chvěje,
proto prý plameny slunce se pasou na modrém nebi,
poněvadž na něm kupí se žár, jenž ze středu prchá;
rovněž nemohou listím se obalit konečky větví,
jestliže pozvolna pokrm z nich každé nepřijde z půdy ...¹

*

aby jak plameny rychlé hned mocná světová stavba
velikým prázdňem náhle se nerozptýlila volně,
aby se její stopou vše ostatní nedalo stejně,
1105 aby se nezřítily i hřmící prostory nebes
shora a pod nohou země se nerozstoupila chvatně,
v hlubokých prostorech prázdna pak neztratila se zcela
v zániku světa i nebe, jenž uvolní spojení prvků,
takže by z jejího těla tu mžikem nezbylo pranic,
1110 vyjma jen prázdňý prostor a neviditelné prvky.
Neboť jakmile uznáš, že není dostatek látky
někde, tu brána smrti se dokořán otevře věcem:
tou pak pralátka všechna se ve shluku vyřítí v dálky.
Všechno to pochopíš jasně, jen dáš-li si malinko práci;
1115 z jednoho vysvitne totiž ti druhé a temnota noční
nikdy tě nesvede s cesty, bys neshlédl přírody tajů;
poznání jedné věci vždy pro jinou rozžehne světlo.

¹ Osm veršů (I 1094-1101) ztraceno poruchou archetypu.

Štěstí moudrých.
Milo je dívat se s břehu, když bouří na moři širém
vodní hladinu větry, jak jiný zápolí těžce;
ne že by rozkoší bylo, že někdo je sužován strastmi,
nýbrž že milo je zřít, jak sám jsi ušetřen zlého.
6 Milo je také vidět i velikou bitevní vřavu,
7 která se rozvíjí v poli, když sám jí ohrožen nejsi. // X E
8 Sladšího není však nic než učením moudrých lidí
pevnou si zbudovat tvrz tak vysoko v prostorách jasných,
9 že s ní na jiné shlížet a patřit můžeš, jak bloudíš
10 bez cíle tápající a hledají životem cestu,
závodí schopnostmi ducha a zápasí vznešeným rodem,
nebo jak dnem i nocí se snaží v úsilné práci
k velkému bohatství dospět a zjednat si nad světem vládu.
Ubohé lidské mysli, ó slepotou raněná srdce!
15 V jakých temnotách jenom a v jakých nebezpečnostech
uplývá krátký náš život! Což není vidět, že vždycky
příroda toho, jen toho si žádá, abychom mohli,
jestliže na hony bolest je vzdálena těla, i duchem
příjemné rozkoše užít, vši starosti prosti a strachu?
20 Pokud těla se týče, je pro nás potřebí proto
mála, jak vidíme, věcí: buď aby nás zbavily strastí,
anebo aby nám mohly i rozkoší poskytnout mnoho.
Příroda sama však někdy se neshání po něčem lepším,